

Oral History Kosovo

Sagovornica: U trećoj godini, jer sam imala četiri godine srednje škole, bila sam u opštoj gimnaziji, počela sam da radim u trećoj godini.

Intervjuerka: Gde si radila?

Sagovornica: Radila sam kao prodavačica u “Grand Store”, videla sam možda da, kao što rekoh, moja majka je u to vreme radila kod “Amortizera”, nije primala platu koliko je trebalo. I deda je imao jako malu penziju, ne znam da li je u to vreme bila 40 evra, ili 30, ne znam. Tata je radio privatno u ćevabdžinici, ali nisu, kasnili bi mu s platom ponekad mesec, dva. Dakle, nikad nije imao određeni datum da kažeš da će tog dana primiti platu. Uvek je to primao bez nekog reda, nikada nismo znali kada će mu dati. Primetila sam, primetila sam da to nije dovoljno za moju majku, iako nikada nije rekla da nije dovoljno ili da nema novca, ali postoje neke stvari koje možete da vidite.

I želela sam, rekla sam joj: “Hoću da radim”. Rekla mi je: “Završi prvo školu, onda radi”, rekla sam joj: “Završiću školu i radiću”. I počela sam da radim i da idem u školu. Dakle, išla sam u školu, od osam je počela nastava, do 13:00, u 13:00 sam završila školu, u pola dva sam kretala na posao, i od dva do deset uveče sam radila. I bio je veoma naporan period, mnogo. Dešavalo se nekad kad bih otišla kući i sela da jedem, dok sam čekala da mi majka postavi hranu, zaspala bih sedeći na kauču. Rekla bi mi: “Ustani, hoćeš da jedeš?” Rekla sam joj: “Neću da jedem”. Samo sam spavala, nisam mogla jer sam bila umorna.

Onda sam morala i da učim iako sma radila, nikad nisam ostavila učenje. Uvek sam imala dobre ocene, uvek sam nalazila vreme da učim, jer kad sam imala neko ocenjivanje, nešto, navila bih sat za pet, ustajala sam, i od pet do sedam sam učila. Onda sam počela da se spremam, znaš, u 08:00, dakle, da bih bila u školi. Škola mi nije bila daleko, negde deset minuta sam hodala peške, išla sam. Dakle, to je bilo jako naporno vreme i pao mi je imunitet tela i još umor, i dobila sam psorijazu, kožnu bolest. Doktor mi je rekao da je i od stresa, od napora, od umora, u momentu kad ti se desi od 18, od 18 godina do 25.

I bila sam u tim godinama da sam se dosta umoriola i sa 17, 16-17 godina dobila sam psorijazu. U početku nisam znala ni šta je to, samo sam videla da mi je koža pocrvenela. Onda moja majka: “Da ideš kod doktora, da ideš kod doktora”, rekla sam: “Kad budem imala slobodan dan” znaš, jer sam bila

i na poslu i umarala sam se, nekako sam jedva čekala da imam jedan slobodan dan, i mislila sam da baš taj dan trčim po doktorima. Ostavila sam, onda sam našla vreme, onda sam počela da koristim kreme i te stvari, jer su mi rekli: “Ne leči se, to se samo održava”. Ali, to vreme je bilo vrlo naporno, naročito dve godine jer sam bila u drugom i trećem razredu, morala sam i da radim i da idem u školi. Fakultet...

Intervjuerka: Kaži mi, objasni mi malo...

Sagovornica: Da?

Intervjuerka: Kakav je posao bio?

Sagovornica: Posao, posao, radila sam kao prodavačica, morala sam, bili smo otvoreni od 08:00 do 22:00, koliko sati, oko osam sati, zar ne? Stajale smo na nogama osam sati, nismo smele da sedimo i morale smo da nosimo štikle. Nisu dozvoljavali da nosiš ravno, nisu te ni puštali unutra. Tako da sam nosila štikle sa sobom u školu, pa kad bih stigla tamo, skinula bih patike i obukla štikle. Bilo je teško, jer prvo od 8:00 umor od škole, pa osam sati rada, bilo je previše, telo i noge su me boleli.

Danas kad zamislim kažem, ne znam kako sam mogla, možda i mladost, znaš, mladost i to. Kad danas razmislim o tome, mislim da ne bih mogla da ostanem tako ni dva sata. Nismo smeli da sedimo ni minut. Čak i kad smo jeli, kad smo imali pauzu, tamo su spremali hranu, imali smo kuhinju. Kad smo išli da jedemo, morali smo da jedemo na brzinu, ručak smo završili za deset minuta. Kad bi šef došao i zatekao nas kako jedemo, možda bi povikao: “Zašto jedeš po ceo dan?” Čak i da smo tek počeli da jedemo. Bio je veliki pritisak, non-stop...

Intervjuerka: A plata?

Sagovornica: Plata je bila vrlo mala, vrlo mala, vrlo mala, negde 200 evra su davali, ni to nisu diwali redovno, odlagali su pet, šest, deset dana. I ako bi im neko tražio, znaš, da kaže: “Treba mi za nešto”, rekao bi: “Nemam. Sačekaj”. Znaš, uvek je tako kod privatnika, i dan danas. Sad možda malo drugačije, ali u to vreme, tada je bilo mnogo, mnogo teže da radiš kod privatnika, jer znači imaju...

Intervjuerka: Da li si imala ugovor?

Sagovornica: Ne, ne, nismo imali ugovor. Nismo imali ni ugovor, platu smo dobijali u kešu, znači dao nam je kako je mogao. Imao si plat, u ali dešavalo se da ti da samo 100, ponekad 50, jednom 20, znaš, sve zavisi kako je njemu bilo zgodnije da ti da. Nisam bila samo ja, bilo je isto za sve radnike. Problem je bio, na primer, bilo je studenata koji su bili na univerzitetu, morali su da plate kiriju za stan.

Na primer, desilo se, imala sam drugaricu, rekla mu je: “Nisam još uvek dobila platu”, rekao joj je: “Nađi, mene ne interesuje, izbací ću te odavde. Ovog datuma ćeš platiti”. Jednom je tražila, rekla je: “Daj mi pare jer mi trebaju”, znaš, rekli su: “Ne, nemamo”. Uvek su zaposleni bili krivi zato što su tražili svoj novac. Ugovori su bili nemogući, niko se nije usudio da ih pomene. Možda većina zaposlenih nije ni znala da može da ima ugovor jer se nigde nije primenjivao.